

У пошуках національних скарбів

Projekt współfinansowany ze środków Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności w ramach programu RITA - Przemiany w regionie, realizowanego przez Fundację Edukacja dla Demokracji.

**У пошуках
національних скарбів**

Авторки текстів: Анна Бінка, Йоанна Кошчянська,
Юстина Шиманська, Наталія Яблонська, Ірина Яцик

Переклад: Юлія Буйських

Мовна редакція: Кайя Койдер-Демська

Редакція: Юстина Шиманська

Графічний дизайн і упорядкування: Клара Келер

Видавець:

Stowarzyszenie „Pracownia Etnograficzna”

im. Witolda Dynowskiego

ul. Warecka 4/6

00-040 Warszawa

pracownia@etnograficzna.pl

etnograficzna.pl

Публікація була створена в рамках проекту “У пошуках національних скарбів”, що реалізувався Асоціацією „Етнографічна Майстерня” імені Вітольда Диновського, а також Молодіжною Фундацією Європейських Ініціатив. Проект частково фінансувався із фондів Польсько-Американської Фундації Свободи в рамках програми RITA – Зміни у регіоні, що реалізується Фундацією Освіта для Демократії.

Видання 1, Варшава 2016

Електронне видання

Видання безкоштовно

Ten utwór jest dostępny na licencji Creative Commons

[Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne 4.0 Międzynarodowe](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/)

Цей твір ліцензовано за ліцензією Creative Commons

[Із Зазначенням Авторства - Некомерційна 4.0 Міжнародна.](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/)

Зміст

- 5** Вступне слово
- 5** Що містить публікація?
- 6** Опис діяльності Асоціації „Етнографічна Майстерня”
- 9** Культура, традиція, спадщина – як про них розмовляти?
Суттєві уваги, що стосуються діяльності Асоціації
„Етнографічна Майстерня” у сфері освіти про спадщину
- 19** Методи організації етнографічних досліджень
Досвід “Молодіжної Фундації Європейських Ініціатив”
- 26** Польські інспірації
Вибрані організації та освітні проекти
- 30** Зразкові вправи, які впроваджуються Асоціацією
„Етнографічна Майстерня”

Вступне слово

Ця публікація є результатом навчального проекту У пошуках національних скарбів, що частково фінансувався з фондів Польсько-Американської Фундації Свободи в рамках програми RITA – Зміни у регіоні. Остання реалізується через Фундацію Освіта для Демократії.

Проект було реалізовано Асоціацією „Етнографічна Майстерня», а також Молодіжною Фундацією Європейських Ініціатив у Житомирі у березні та квітні 2016 року. Під час тренінгу, спрямованого на місцевих педагогів, аніматорів і викладачів, ми ділилися своїм досвідом у царині освіти про спадщину. Нам хотілося б донести інформацію про нашу діяльність також до інших осіб, які працюють з дітьми та молоддю і хотіли б скористатися з наших пропозицій. Саме до них ми скеруємо цю невелику публікацію.

Що містить публікація?

Перший розділ становить коротку репрезентацію Асоціації. У другому розділі ми презентуємо істотні передумови, що стоять за нашою освітньою діяльністю: пишемо про те, чим для нас є спадщина, культура, традиція, ідентичність і локальність, а також чим є етнографічний інструментарій, на який ми покликаємося у нашій праці. У третьому розділі показуємо методи організації етнографічних досліджень. Четвертий розділ становить зібрання польських прикладів праці з місцевою спадщиною, з посиланням на Інтернет-сторінки конкретних проектів, які можуть слугувати за надихаючий приклад у створенні власних сценаріїв занять. У кінці ми включили кілька пропозицій коротких вправ, які дотичні таких тем, як культура, традиція, спадщина та локальність.

Опис діяльності Асоціації „Етнографічна Майстерня”

Асоціація „Етнографічна Майстерня” імені Вітольда Диновського (SPE) – це громадська організація, що об’єднує, передусім, етнографів і культурних антропологів. Вона виникла у 2006 році, у Варшаві, з ініціативи випускників і студентів Інституту Етнології і Культурної антропології Варшавського університету. Майже від самого початку існування ми заангажовані у освітню діяльність.

Від 2009 року вона має характер циклічних проєктів, спрямованих на різні вікові групи і різні типи шкіл. Точкою відліку для нас є широке розуміння культури як не тільки художньої творчості, але і всієї людської активності, що спирається на взаємовідносини і різні способи інтерпретації та розуміння дійсності. Ми переформатовуємо академічні знання до рівня шкільного досвіду. Ми показуємо різноманітність моделей життя (і що за цим слідує різноманітність культур) і інші точки зору.

Від 2010 року ми проводимо майстер-класи, що заохочують до пізнання Варшави – „Шукачі варшавських традицій” (etnograficzna.pl/projekty/poszukiwacze-warszawskich-tradycji). Це проєкт регіональної освіти, спрямований на IV–VI класи варшавських початкових шкіл. Проєкт було нагороджено на Конкурсі на найкращий проєкт у сфері культурної освіти у 2012 році.

Від 2011 року ми проводимо етнографічно-пластичні заняття із циклу „Етнографія для наймолодших”, спрямовані на дітей 3-7-річного віку та їхніх батьків. Під час проведення занять, їх молоді учасники знайомляться з традиційною культурою Польщі та інших країн. Освітнім проектом, що був втілений у просторі варшавських бібліотек, є, зокрема, „Пригода в бібліотеці”. Під час занять учні IV–VI класів початкових шкіл знайомляться з вибраними культурами світу. Іншим нашим проектом, спрямованим на учнів і вчителів початкових і середніх шкіл та гімназій, є проект „Зустрінь етнолога”. Цей освітній проект має на меті зацікавити учасників народною культурою і прикладною майстернею праці етнографа. Метою проекту є, передусім, заохочення учнів до зацікавлення місцевою спадщиною і проведенням власних етнографічних досліджень. Окремою акцією, що скерована до ліцеїстів, є проект „Очами етнолога”. Метою останнього є розвиток знань і навичок ліцеїстів у сфері тем і методів, що існують у сучасній етнології та культурній антропології. Крім того, ми реалізуємо дослідницькі, документальні, освітні і популяризаторські проекти.

Від 2010 року, спільно з трьома іншими організаціями у Варшаві, ми організуємо місце, відкрите на культуру – Майстерню Велику Світлицю, що була нагороджена в конкурсі S3KTOR.

Від 2009 року ми займаємося порталом skanseny.net, на якому просуваємо ідею музейництва скансенів, а від 2011 року опікуємося Інтернет-альбомом strojeludowe.net, у якому нагромаджуємо інформацію, світлини й ілюстрації з етнографічних музеїв, що стосуються польських народних костюмів. Ми також забираємо молодих проектантів на етнографічні виїзди по Польщі і Білорусі. Ефекти від інспірацій, які вони віднайшли у подорожах, можна побачити на сторінці etnoprojekt.pl. Більше того, ми створили більше десятка варшавських аудіо-провідників – www.miejskasciezka.pl – що їх відзначили у конкурсі S3KTOR. Кілька сотень осіб – діти й дорослі – взяло участь в наших рукодільних майстер-класах (etnograficzna.pl/projekty/warsztaty-rekodzielnicze): шиття, ткання, гаптування, створення етно-гаджетів. Ми також навчаємо як провадити культурні

проекти (ARAA) чи як говорити про культуру в музеї – Muzeum Aktywne. Крім того, ми проводили дослідження, що стосувалися поляків у Македонії, про які можна прочитати на www.polacywmacedonii.net.

Ми організували більше десятка зустрічей, показів фільмів і виставок, що популяризували доробок польської етнографії і антропології – Майстерня Кошикова (Pracownia Koszykowa) і Майстерня Варецька. Ми також опублікували книгу для дітей „Вокабулярій – мовна абетка” (Wokabularz – elementarz językowy) і серію книжок з текстами про Варшаву „Етнографія до кишені” (Etnografia do kieszeni). У всіх своїх акціях ми намагаємося просувати етнографічний погляд на культуру, традиції, спадщину та освіту.

Більше інформації ви зможете знайти на Інтернет-сторінках окремих проектів:

- domkifinskie.etnograficzna.pl
- etnoprojekt.pl
- miejskasciezka.pl
- polacywmacedonii.net
- poszukiwacze.etnograficzna.pl
- skanseny.net
- strojeludowe.net

Крім того, додаткову інформацію ви зможете знайти на головній сторінці: etnograficzna.pl у вкладках: „Edukacja”, „Działania” і „Publikacje”.

Етнографічна Майстерня – це етнографи, яким не байдуже!

Культура, традиція, спадщина – як про них розмовляти?

Суттєві уваги, що стосуються діяльності
Асоціації „Етнографічна Майстерня” у сфері
освіти про спадщину

ВСТУП

Освітня діяльність, що проводиться Асоціацією „Етнографічна Майстерня”, спирається на антропологічне розуміння світу: на специфічній для цієї дисципліни вразливості, на випрацьованих на її ґрунті методах, а також на характерних для неї поняттях. Ми віримо, що саме така перспектива дозволяє повніше розуміти оточуючий нас соціальний світ, а етнографічний інструмент, який ми використовуємо в заняттях, полегшує відкриття культури у всій її складності. Щоби представити базові засади антропологічної освіти про спадщину, у цьому розділі ми коротко представимо антропологию як дисципліну разом із методами, які вона застосовує. Ми також будемо розповідати про наше розуміння кількох основних понять, таких як культура, традиція, культурна спадщина, різномірність чи локальність.

ЕТНОЛОГІЯ, АНТРОПОЛОГІЯ, ЕТНОГРАФІЯ

Дослідники культури у Польщі оперують кількома поняттями: етнологія, антропологія і етнографія. Значення цих слів змінювалося протягом історії, й до цього часу їх відкривають і визначають по-новому. В окремих країнах усталеною є інша традиція уживання цих термінів, хоча нині їх все частіше вживають як взаємозамінні. Сьогодні на окреслення всієї сфери цих наук найчастіше вживається поняття „антропологія” чи „культурна антропологія”. Слово „етнографія” означає спостереження і опис культури певної групи, що досліджується, і тим самим воно пов’язане з дослідницькими методами.

Дослідницька проблематика сучасної антропології є різномірною і багатоаспектною. Це не лише дослідження народної культури, але також і зацікавлення регіональними та локальними спільнотами, сільськими та міськими середовищами; питаннями культурної спадщини; дослідження сучасних суспільно-культурних явищ; дослідження політики, глобалізації, консумпції, світоглядно-релігійних рухів й етнічних процесів. Широке зацікавлення дослідників призводять до того, що антропологічні дослідження стають все більш міждисциплінарні, проявом чого є нові субдисципліни, як наприклад, медична антропологія, антропологія їжі чи антропологія міста.

Антропологи досліджують не лише спільноти, що віддалені культурно і просторово – наприклад, Африки чи Азії. Вони також займаються „антропологією у власному домі” і стають уважними спостерігачами власної культури, яка теж виявляється цікавою та екзотичною.

ЛАБОРАТОРІЯ ПРАЦІ ЕТНОГРАФА

З кола інших дослідників суспільства етнографи вирізняються своїм дослідницьким методом, що спирається на довготривалі польові дослідження, під час яких проводяться етнографічні інтерв’ю і включене спостереження.

Перші антропологи, чия діяльність припала на першу половину XIX століття, були т. зв. „кабінетними дослідниками” – базувалися на даних, джерелах

і теоріях, які доходили до них з різних частин світу. Інша група, на чолі якої стояв Франц Боас, започаткувала власні польові виїзди. Однак у той час збирання матеріалів відбувалося переважно за допомогою структурованого запитальника, а розмова точилася у супроводі перекладача. Революцію у дослідницькому методі започаткував у двадцятих роках ХХ століття Броніслав Маліновський, який визначив основною умовою досліджень принаймні річне перебування у терені та вивчення місцевої мови. Постулат переваги якісних досліджень над кількісними, а також роль етнографічного інтерв'ю і включеного спостереження як головних дослідницьких інструментів і нині, попри плин часу, залишаються істотними. Етнографічне інтерв'ю є цільовим, однак дослідник не мусить ціпко триматися теми. Під час розмови він слідує за оповідачем, одночасно тримаючись тих питань, що його цікавлять. Важливим є те, що розмова має відкриту конструкцію – ми не ставимо питань, на які можна відповісти „так” або „ні”, що уможлиблює погляд на проблему багатогранно, з кількох кутів зору. Слухання під час інтерв'ю теж є активним – ми намагаємося не тільки вишукати інформацію, що нас цікавить, але також подивитися на дану проблему очима нашого співрозмовника. Використання знання про способи проведення інтерв'ю допомагає розвивати соціальну компетентність, поглиблює навички розмови і пошук інформації від людей, а також вимагає поваги до оповідача.

Включене спостереження передбачає здобуття знання на тему цієї групи через заангажування у контакти з людьми у їхньому природному середовищі та довготривале спів перебування у ньому. Дослідник має реагувати не тільки на суть розмови, але і на цілісність ситуації навколо: жести, емоції, реакції оточення. Інтерв'ю, таким чином, не позбавлене спостереження, й обидва методи взаємодоповнюються.

КУЛЬТУРА

Нині культура асоціюється з високим мистецтвом (наприклад, література, театр, класична музика) або з особистою культурою, культурною поведінкою. Етнографи вживають цей термін у ширшому сенсі: світ складається з багатьох культур, цінних кожна у своєму роді.

Широко трактоване поняття культури, на якому ми робимо наголос під час занять, зосереджується на кількох важливих рисах:

- культура є усядищу – вона охоплює практично кожний аспект нашого життя: від способів дбати про гігієну, через дефініцію „художня” й до способу висловлювання почуттів;
- культура є конструктом, тобто, витвором людини, а те, що за цим слідує, швидко піддається змінам і перетворенням;
- культура у значній своїй частині лишається несвідома – різні поведінкові норми та спосіб дивитися на світ визнаються за універсальні, такі, що виникають із нашої культури, хоча ми часто цього не усвідомлюємо.

Під час занять ми використовуємо концепцію культури як айсбергу, яка є одним із багатьох способів опису культури. Ця концепція спирається на існуючу тезу про те, що явні, усвідомлювані прояви культури, такі як: костюми, їжа, архітектура, художнє мистецтво, традиційні танці, святкові звичаї є тільки невеликим її шматком. Більшість становлять елементи, які лишаються, на перший погляд, непомітними, або взагалі знаходяться поза сферою нашої свідомості. Зокрема, це дефініції зла і добра, відносини, норми і цінності, поняття краси, спосіб висловлювання почуттів. Щоби отримати більш повний образ культури, належить поглибити її другий рівень, спробувати відповісти на питання, чому щось сприймається так, а не інакше.

ІДЕНТИЧНІСТЬ

Ідентичність є наступною важливою темою в антропології. Саме сьогодні, у період відносної свободи пересування, Інтернету, зросту споживання та відроджених етнічних і національних рухів, вона будить особливий інтерес серед дослідників.

Ідентичність – це відповідь на питання „хто я”, самовизначення, яке ми переформулюємо протягом всього життя. Ідентичність окреслює горизонт

морального світу особистості. Процес самовизначення дозволяє відрізнити себе від інших, і „своїх” від „чужих”, а також зайняти свою нішу у суспільному просторі. Це також свого роду відносини, що їх людина створює з елементами оточуючої дійсності. У цьому розумінні ідентичність не є чимось сталим і незмінним, натомість вона постійно конструюється під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників. Втім, ідентичність не є єдиною рисою індивіда, можна також говорити про групову ідентичність, чи про певне відчуття спільноти в рамках даної групи. Ідентичність у цьому сенсі має суспільний вимір, тобто, існують різні прояви групових ідентичностей (наприклад, релігійна, національна, статеві ідентичність). Ідентичність групи зберігається так довго, як довго її члени покликаються на неї в уже згаданому процесі самовизначення, який, у свою чергу, спирається на ототожнення із історичною спільнотою.

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА

Культурну спадщину у найпростіший спосіб описують як витвір людини – матеріальний і духовний доробок – який має особливу цінність для суспільства чи людства у цілому. Дефініції окремих типів спадщини випрацювала Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, культури і науки (UNESCO). Спочатку вони зосереджувалися, передусім, на матеріальній спадщині, включаючи, між іншим, пам'ятки, групи архітектурних споруд, історичні місця). Однак у 2003 році, у відповідь на критику, що вказувала на етноцентризм попередніх рішень до вище наведених об'єктів, було долучено розуміння нематеріальної спадщини (серед іншого – усні традиції і перекази, святкові ритуали та обряди, знання і практики, а також навички, пов'язані з ремеслом).

Дослідники звертають увагу на факт, що спадщина – попри віднесення до минулого – концентрується на сьогоденні: „[Спадщина] створюється, формується і керується сьогоденням, і у відповідь на його потреби. [Спадщина] становить частину минулого, яку ми обираємо для реалізації сучасних завдань” (Galusek, Jagodzińska 2014, с. 107). Розуміння цих процесів приписує нам уважне

спостереження над тим, про які елементи спадщини ми хочемо говорити, і які завдання ми реалізуємо у цей спосіб.

Трактуючи спадщину як справу вибору і прийняття, ми можемо поглянути на неї ширше, не прив'язуючись виключно до традиційного розуміння національного надбання. У цьому нам можуть допомогти такі нові категорії, як: „спадщина без батьківщини”, „спадщина без спадкоємців”, або ж „небажана спадщина”. Вони відіграють важливу роль у протидії забуттю чи знищенню спадщини у таких місцях, у яких внаслідок воєн, міграцій, змін кордонів, етнічних чисток або інших трагічних історичних подій, багато етнічних чи релігійних груп було змушено залишити свої території.

ТРАДИЦІЯ

Поняття виводиться від латинського *traditio* – іменника, що утворився від дієслова *trado*, що означає „переказую”. Іменник *traditio* означав як саму функцію переказу, так і об'єкт цієї дії – тобто, переказ. Подібно до культури, на ґрунті антропології цей термін увібрав у себе багато дефініцій і теоретичних підходів.

Антропологи спостерігають багато сучасних явищ, пов'язаних із тим, що описується як явище традиції. Яким чином сьогодні використовуються давні звичаї, свята, переконання і цінності? Як розмаїте „традиції” стають інструментами промоції, що слугують притягненню якнайбільшої кількості туристів? Як використовуються традиції – навмисно відроджені чи видумані – для виправдання політичних рішень або ж створення національного чи етнічного відчуття приналежності? І це лише деякі з питань.

Однією з надихаючих конструкцій традиції може бути розуміння її як суспільної практики, що трактується як зразок дару (віддавання і прийняття) і слугує не лише для переказу конкретних змістів, але, передусім, задля збереження тяглості самого зразку. З цієї точки зору „важливим є свідомий вибір змісту переказу, його адресату чи способу, за яким обрані змісти поділяються.

Традиція, що розуміється як відношення – це переказування усвідомлених, хоча й не обов'язково дискурсивних змістів (наприклад, втілене знання), у цінності яких і їх походженні з минулого переконані обидві сторони” (Klekot 2014, с. 500).

МУЛЬТИКУЛЬТУРНІСТЬ І РІЗНОМАНІТНІСТЬ

У своєму класичному вжитку термін „мультикультурність” (англ. *multiculturalism*) відсилає до етнічного походження і був ототожнюваний із ситуацією контактування один з одним представників принаймні двох етнічностей/національностей. Крізь певний час власне етнічність, що пов'язана з певною визначеною територією, була тим елементом, що найсильніше визначає культуру.

Сучасний погляд на культуру відриває її від етнічно-територіальної перспективи, роблячи більший наголос на різноманітність форм, цінності і культурні практики. У зв'язку з цим сама концепція мультикультурності дочекалася критики зі сторони частини антропологів. На їхню думку, така концепція спирається на помилковому припущенні, що культури не піддаються змінам і є монолітними утворенням із стисло визначеними кордонами.

На думку дослідників про сучасне явище мультикультурності належить говорити у контексті політики рівності і справедливого громадянства, яке ґрунтується на праві на буття „іншим” у системі демократичного суспільстві. Ця перспектива є нам особливо близькою, оскільки її домінуючою цінністю є різноманітність.

Польща, попри своє мультикультурне минуле і постійний вплив осіб іншого, ніж польське, походження, й надалі залишається досить однорідною у культурному план країною. Під час занять ми використовуємо термін мультикультурність у більш повсякденному розумінні: як ситуації співіснування представників різних культур, релігійних, етнічних і національних груп, як історично так і в умовах сьогодення. Відсилання до місць, найбільш близьких учасникам занять, звернення уваги на різні прояви культурно-релігійної різноманітності в їх околиці, поєднане з переказом детальних інформації, має

допомогти у вибудовуванні відносин відкритості і толерантності, а також просувати різноманітність як позитивну цінність.

ЛОКАЛЬНІСТЬ

„Локальність” ми розуміємо, з одного боку, у просторовому контексті – найближчої околиці, з другого ж, як особисту перспективу важливих для нас місць. У сценаріях занять ми показуємо цінність міста, вигляд його діляниць очима учасників занять і будуємо зв'язок з „малою батьківщиною”. Погляд із перспективи локальності – це також добра точка відліку для побудови активних взаємозв'язків і участі у творенні місцевої дійсності.

ЗАМІСТЬ ПІДСУМКІВ: ЩО ВАЖЛИВО ДЛЯ НАС?

1. Широке розуміння таких понять, як культура, спадщина чи традиція

Ми не обмежуємо культуру до високої культури, або ж спадщини до того, що знаходимо в офіційних списках об'єктів, які підлягають охороні, чи звичаїв.

І хоча ми посилаємося на знання, зібрані дослідником, втім, однак, ми не створюємо експертного ранжування. Передусім, для нас важливим є те, що вважають істотним для себе і своєї групи члени окремих спільнот, про які ми ведемо мову. Такий спосіб уможлиблює відкриття цих дефініцій у широкий і відкритий спосіб на локальні виміри розуміння.

2. Включення низової перспективи

Культуру створюють люди, тому важливою для нас є перспектива індивідуальності. Під час проведення досліджень ми завжди зустрічаємо конкретних осіб, чий спосіб бачення світу і намагаємося зрозуміти. Найважливішим для нас є те, що роблять і про що розмовляють люди, ніж те, що записане в документах чи стратегіях. У освітній діяльності це перекладається, з одного боку, на взяття до уваги перспективи „звичайних людей” у наявних сценаріях та освітніх матеріалах. З іншого боку, це зосереджується на уважному

слуханні того, що нам хочуть розповісти учасники майстер-класів, і визнання їхніх думок не менш істотними.

3. Оцінка повсякденню

Найбільші історичні події, знані постаті чи популярні пам'ятки важливі для нас настільки, наскільки істотними точками відліку для ідентичності груп і індивідів вони стають. Одночасно ми хочемо звернути увагу на особливості, які часто оминають у шкільних програмах. Вони стосуються вчинків звичайних людей (не обов'язково героїв, знаних з підручників), а також їхніх способів сприйняття дійсності у конкретному суспільно-культурному контексті.

4. Вразливість до різноманітності та маргінальних груп

Спільноти, у яких ми живемо, ніколи не є однорідними, а історія, як правило, пишеться групою, яка становить більшість. У нашій праці ми намагаємося чути різні думки і звертати увагу на різноманітність досвіду різних груп. Це може стосуватися одночасно етнічних і релігійних питань, суспільних груп або станів, і, нарешті, статей.

5. Сприйняття неочевидності

Антропологія як наука про культурну різноманітність вчить нас, що жодне з культурних рішень не є очевидним. Характерні для нас і нашої культури моделі поведінки, цінності чи способи функціонування у світі видаються нам природними, у той же час не характерні для нас, чужі, можуть збуджувати зацікавленість, але часто сміх чи навіть гидливість. Якщо ми спробуємо подивитися на власну культуру поза вивчену „очевидність”, то можемо задавати нові питання і розуміти її у новий спосіб.

6. Зворотність (рефлексійність)

Неодмінною умовою проведення відповідних етнографічних досліджень видається рефлексивна постать дослідника. Антрополог, свідомий власних культурних умов, невпинно ставить перед собою питання, що стосуються, між іншим, впливу власних переконань на проведення досліджень, стосунків

зі своїми оповідачами, запланованих і непередбачених наслідків своїх вчинків, способів розуміння уживаних понять чи презентації наслідків досліджень. Подібні питання супроводжують нас під час проведення освітньої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

Barnard Alan, Spencer Jonathan (red.), 2010, *The Routledge Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*, London–New York.

Brzezińska-Hubert Marta, Olszówka Anna (red.), *Pakiet Edukacyjny Pozaformalnej Akademii Jakości Projektu*, cz. 2: *Edukacja międzykulturowa*, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Narodowa Agencja Programu „Młodzież w działaniu”, wersja online: http://erasmusplus.org.pl/wp-content/uploads/2014/02/pajp_ii_edukacja_miedzykulturowa.pdf (доступ 17.13.2016).

Jasiewicz Zbigniew, 2006, *Etnologia polska. Między etnografią a antropologią kulturową*, „Nauka”, № 2, c. 65–80.

Jawłowska Aldona, 2001, *Tożsamość na sprzedaż*, w: tejże (red.), *Wokół problemów tożsamości*, Warszawa, c. 51–78.

Galusek Łukasz i Jagodzińska Katarzyna 2014 *Dziedzictwo*, w: *Modi Memorandi. Leksykon kultury pamięci*, Warszawa: Scholar, s.106-111.

Методи організації етнографічних досліджень

Досвід “Молодіжної Фундації Європейських Ініціатив”

*Яцик Ірина, керівник громадської організації
«Молодіжна фундація європейських ініціатив»*

Проблеми, що вивчаються сучасною етнографією, дуже широкі та різноманітні. Для їх вивчення етнографи використовують найрізноманітніші історичні джерела, у тому числі: письмові документи, графічні матеріали, музейні колекції, дані суміжних наук (археології, лінгвістики, етнічної антропології та інші). Однак одним з основних джерел етнографії є матеріали, які етнографи збирають самостійно, що і відрізняє етнографію від багатьох інших історичних дисциплін.

Вивчення культури і побуту населення може проводитися як стаціонарно (не виходячи із робочого кабінету), так в експедиціях (робота в полі). До стаціонарного вивчення вдаються порівняно рідко, особливо останнім часом. Головний недолік стаціонарного вивчення полягає в його малій продуктивності, так як в цьому випадку досліджується лише дуже обмежений район а, отже, нечисленна група населення. Тому стаціонарно вивчають зазвичай або зовсім не досліджені, або мало досліджені етнічні групи і народи, коли важливо зібрати найрізноманітніші відомості про культуру і побут досліджуваного народу, про його мовою, інші дані.

Однак стаціонарне вивчення має ряд незаперечних переваг, зокрема короткий час дослідження. Робота в експедиціях серед досліджуваного населення, дає можливість етнографу дуже глибоко і всебічно вивчити та описати побут, культуру народу, уникнувши випадкових висновків, заснованих на поверхневих спостереженнях. Набагато частіше польові етнографічні дослідження ведуться у формі довгострокових і короткострокових експедицій. Короткочасні експедиції, (або просто експедиції) – це найбільш поширена форма проведення польових досліджень.

Більшу частину польових матеріалів етнографи збирають саме в таких експедиціях. Тривалість їх в залежності від завдань і умов роботи коливається від декількох тижнів до декількох місяців. Такі експедиції зазвичай охоплюють значні райони, і в ході їх обстежується кілька груп населення. Подібні експедиції можуть ставити перед собою різні завдання (вивчення матеріальної культури, сімейних відносин, обрядів тощо), але більш за все вони придатні для дослідження тих сторін народної культури, вивчення яких не вимагає обов'язкового тривалого перебування на місці. Так, за порівняно короткий термін можна зібрати досить повні відомості про житло, одяг, знаряддя, страви та інші культури і побуту. Широко використовуються короткочасні експедиції для проведення етнографічної розвідки, перевірки отриманих раніше відомостей, уточнення меж поширення тих чи інших явищ.

До основних методів обстеження та збору польових етнографічних матеріалів належать: маршрутний і кущовий. При маршрутному обстеженні експедиція переміщається в області вивчення з безперервного «лінійною» маршруту з послідовними зупинками у кожному пункті вивчення на два-три дні для збору матеріалів.

При кущовий обстеженні в області вивчення намічаються головні, базові пункти вивчення, а довколишні поселення, обстежуються для перевірки і уточнення відомостей, отриманих при зборі матеріалів в базовому пункті. При кущових обстеженнях на збір матеріалів в базовому пункті витрачається значна частина часу (5-7 днів), а на обстеження сусідніх пунктів – один-два дні.

Залежно від теми і завдань експедиції при обстеженні поселення застосовуються різні прийоми, щоб забезпечити репрезентативність зібраних матеріалів. Головні прийоми: вибіркове обстеження і суцільне обстеження. При вибірквому обстеженні намічаються основні об'єкти вивчення, а решта об'єктів детально не вивчаються. Це економить час, правда за рахунок, масовості зібраного матеріалу, дає можливість більш поглиблено і уважно обстежити обрані об'єкти. Істотним недоліком вибіркового обстеження є порівняно велика ймовірність суб'єктивних помилок при виборі об'єктів вивчення, в силу чого останні можуть виявитися недостатньо типовими для даної групи населення.

Однак в умовах швидкого розвитку усіх форм сучасної культури і побуту, поширення новітніх форм спілкування (торгівлі, транспорту, друку, телебачення та Інтернету) метод вибіркового обстеження сучасної культури і побуту уже не може вважатися досить надійним, і до нього вдаються лише у виняткових випадках. Вивчаючи сучасну культуру і побут, набагато надійніше скористатися обґрунтованими методами масового суцільного або статистично-вибіркового обстеження.

При суцільному обстеженні учасники експедиції вивчають усі об'єкти поселення: наприклад, всі будівлі даного поселення, всі сім'ї тощо. Суцільне обстеження дає масовий матеріал, що дозволяє застосовувати для його подальшої обробки статистичні методи дослідження. Однак суцільне обстеження вимагає дуже багато часу. Економлячи час, етнографи часто змушені або звужувати коло досліджуваних рис і особливостей даного явища культури та побуту, або обмежувати суцільне обстеження рамками окремої невеликої групи населення.

Застосування того чи іншого виду обстеження визначається завданнями експедиції і конкретними умовами роботи. Великою допомогою при зборі масового матеріалу з тих чи інших особливостей культури та побуту можуть стати різні види анкет. Анкета-опитувальник містить групу питань, на які необхідно отримати ясні і можливо більш повні відповіді. Перевагою анкет

є можливість отримати масовий матеріал з широкого кола проблем етнографії. Не слід однак перебільшувати значення анкет і обмежуватися тільки анкетними даними. Вже для правильного складання анкет потрібно попереднє вивчення великої кількості даних, виходячи з яких визначаються і формулюються питання анкети.

Отож, польова робота в етнографічній експедиції завжди дуже різноманітна. В один і той же день етнографу нерідко доводиться розмовляти з місцевими жителями і фотографувати, описувати ті чи інші явища, вимірювати і робити записи, тощо. Зауважимо, що відокремити один вид роботи від іншого можна тільки умовно, теоретично, хоча до різних видів роботи пред'являються різні вимоги, і при їх виконанні використовуються різні технічні прийоми.

Основні види робіт «в полі»: 1) особисті спостереження дослідника, 2) опитування населення (робота з інформаторами), 3) фіксація речових матеріалів, 4) збір етнографічних колекцій.

Особисті спостереження дослідника в експедиції дають дуже цінні матеріали із різних питань. Географічні умови життя населення, особливості характеру населення (товариськість, замкнутість), його побуту, риси поведінки, випадкові розмови – все це прекрасний етнографічний матеріал для вдумливого дослідника.

Кожен учасник експедиції повинен вести щоденник, куди записуються всі корисні етнографічні відомості, не зафіксовані в польових записах або в інших документах. У щоденнику записуються також попередні висновки, зроблені під час польової роботи, заносяться відомості про пересування експедиції й її загонів і багато іншого. Систематичне ведення щоденника особливо корисно для початківців-етнографів, адже воно розвиває спостережливість, допомагає систематизувати спостереження, привчає робити узагальнення.

Опитування населення або робота з інформаторами – це збір матеріалів шляхом опитування місцевого населення, що становить найважливішу частину польової роботи етнографа. Успіх роботи із будь-якої

тематики залежить від того, наскільки повні і достовірні відомості, зібрані під час бесід з місцевими жителями. Важко заздалегідь спланувати весь хід польової роботи, а тим більше таку її сторону, як робота з інформаторами. Але не можна і пускати опитування населення на самоплив, проводити опитування безладно. Почати слід з підбору потрібних осіб з місцевого населення, а відомості про потрібних інформаторів можна отримати в процесі польової роботи. Під час бесід, розповідаючи про ті чи інші речі, люди зазвичай називають й інших осіб, які можуть підтвердити або доповнити їх розповідь. Подібною інформацією ніколи не слід нехтувати. Серед місцевого населення можна отримати і відомості, додатково характеризують вже намічених інформаторів.

Якщо говорити про фіксацію речових матеріалів, то основною вимогою до виду робіт є точність передачі явищ і об'єктів та їх основних особливостей. Фіксація речових матеріалів включає в себе: опис предметів або явищ, при цьому варто дотримуватися певного порядку та послідовності; слід використовувати графічні прийоми: малювання, креслення, копіювання; фотографування, яке вимагає знання основних правил і прийомів фотографії різних предметів і об'єктів (наприклад, зйомка планів поселень вимагає оволодіння топографічними навичками).

Найбільш захоплюючим процесом для етнографа, зазвичай, є збір етнографічних колекцій, же жоден опис чи фотографія не в змозі замінити собою саму річ, предмет. Особливо важливо збирати ті предмети народної культури, які виходять або вже вийшли з масового вживання. Сучасна епоха з її розвиненими економічними зв'язками і масовим промисловим виробництвом предметів побуту характерна зокрема тим, що багато особливостей місцевої культури, які зберігалися до того, століттями, швидко зникають безслідно. Етнографи, які вивчають народну культуру, просто зобов'язані зібрати та зберегти в музеях все, що можливо.

Збір колекцій, звичайно, залежить від того, що є в наявності у місцевого населення, і від того, що можливо придбати: далеко не всі погоджуються передати

дослідникам свої речі. Але етнограф зобов'язаний всіляко прагнути до того, щоб в його колекціях були представлені не окремі експонати з різних районів, що характеризують різні галузі культури, а комплекси речей.

Збираючи речі, етнограф зобов'язаний скласти до кожного предмету; до кожного експонату і до комплексу в цілому докладний опис, або говорячи професійною лексикою – «легенду». У цій легенді зазначається: а) місце набуття речі і дата придбання; б) повне ім'я власника предмету; с) ім'я, вік і місце проживання тих, хто користувався цими речами; d) ім'я, вік (або дату виготовлення предмету) і місце проживання тих, хто робив цю річ; f) місцева і загальноприйнята назва предмету; g) призначення предмету та спосіб його вживання (можливо докладніше); h) короткий опис речі із зазначенням її особливостей та характерних ознак (щоб не сплутати з іншими, подібними, експонатами). Така легенда повинна бути зібрана і записана з усіма можливими подробицями. Вона служить підставою для складання музейного паспорта предмета, бо без такого паспорта неможливо наукове використання колекції, які б цінні експонати вона не містила.

Матеріали, зібрані під час експедиційної роботи підлягають тривалому зберіганню. Тому їх піддають спеціальній обробці так, щоб ними було зручно користуватися, щоб вони містили всі необхідні дані, що підтверджують їх достовірність.

Зауважимо, що у етнографів наразі немає єдиних правил оформлення польової документації та складання звітів експедицій про проведену роботу. Немає і наукового центру, що координує таку роботу, стежить за виконанням правил наукової обробки матеріалів, хоча організація такого центру польових етнографічних досліджень є нагальною необхідністю при сучасному рівні розвитку науки.

Основні вимоги до польових матеріалів такі:

- повинні бути вказані необхідні вихідні дані: місце збору, час збору, повна характеристика джерела, звідки отримані матеріали;

- польові матеріали повинні бути оброблені таким чином, щоб їх легко могли використовувати в науковій роботі не тільки учасники експедиції, а й будь-який інший дослідник;
- матеріали повинні бути так оброблені, щоб вони не піддалися псуванню при тривалому зберіганні.

Заключним етапом роботи експедиції є складання звіту експедиції. Звіт складається відповідно до програми роботи експедиції з необхідними уточненнями й змінами. У звіті вказується: час і місце роботи; основні теми і розділи роботи; маршрут експедиції і час роботи по пунктам маршруту; кількість і характер зібраних матеріалів; зведення отриманих даних за темами роботи експедиції; короткі наукові висновки і узагальнення, які можна зробити на підставі проведеної роботи. Для більшої наочності відомості, отримані в експедиції, наносяться на спеціальну карту.

Звичайно, наше коротке дослідження не претендує на вичерпний аналіз етнографічних досліджень у сучасній українській науці, нами були наведені основні базові принципи роботи етнографа.

Польські інспірації

Вибрані організації та освітні проекти

Пишучи про локальну освіту, ми б хотіли не тільки ділитися своїми ідеями і концепціями проєктів, але також презентувати вам ті ідеї, які надихають нас, стимулюють до дій і провокують до іншого погляду на питання спадщини і локальності в освіті. Запрошуємо до ознайомлення з деякими із них.

- **Музей мого подвір'я**, проєкт, що реалізується за допомогою **Музею перших П'ястів на Ледниці**: www.konkurssybillanimoz.pl/podworko_wystawa

Співробітники Музею перших П'ястів на Ледниці на початку 2014 року записали низку інтерв'ю з жителями Гнезна, щоби дізнатися, що вони знають про функціонування музеїв і як до них ставляться. Виявилось, що ті знання досить поверхові. Тоді виникла ідея проведення освітньої акції. Визнано, що найліпшим способом пояснення, чим є музей, буде створення нового музею – Музею мого подвір'я. Для реалізації проєкту було обрано подвір'я кам'яниці ХІХ ст. у Гнезні. Взяти участь у акції було запропоновано дітям у віці 7 – 14 років, однак до співпраці вдалося мобілізувати цілу спільноту. Інформаційна зустріч на подвір'ї за кавою відсилала до вже забутого звичаю бесід на подвір'ї. Остання із таких відбулася у 1990 році з нагоди сотої річниці народження однієї з місцевих жительок.

- **Осередок „Брама Гродська - Театр NN”**, проект **Етнографія Люблінщини**, а також архів усної історії/відносини свідків історії:
www.teatrnn.pl/leksykon/etnografia/home.

Брама Гродська – Театр NN є самоврядним закладом культури, що діє в Любліні з метою охорони культурної спадщини і освіти. Його діяльність ґрунтується на символічному та історичному значенні садиби Осередку – Гродської Брами, що у давні часи була переходом між християнським та єврейським містом, а також на розташуванні Любліна у місці перетину культур, традицій і релігій. Брама Гродська – Театр NN реалізує багато проектів у сфері культурницької, локальної та історичної освіти. Серед інших, існує проект, в рамках якого документуються звичаї й традиції люблінського регіону. Організації вдалося знайти 114 свідків історії і зібрати їх спогади, що стосуються щоденного життя на давній Люблінщині: зокрема, це оповіді про святкові звичаї, повір'я, господарські традиції (наприклад „маювання” корів – прикрашання їх квітами і зеленню, обжинки), народні вірування у надприродні сили, демонологію, давні ремесла, народні мистецтва, легенди і казки. На сторінці можна послухати фрагменти аудіо-матеріалів, подивитися відео-матеріали, або прочитати розшифровані інтерв'ю. Скарбниця знань з теми етнографії Люблінщини становить цілісність матеріалів, що можуть бути використані під час майстер-класів і занять, які стосуються народної культури, обрядового року, давніх звичаїв у селах, але також усної історії чи праці зі свідками історії.

- **Неса Кіеса**, проект **Мазовецького Інституту Культури**, у співпраці разом з **Етнографічним Музеєм у Варшаві**: www.hecakieca.pl

„Неса Кіеса” – це невелика гра онлайн, яка поширює знання про народні костюми з мазовецького регіону. Завданням учасника гри є вдягнути чоловічі і жіночі постаті у відповідні народні костюми з семи частин історичного Мазовша. У кожному регіоні гравця супроводжує народна музика власне з того регіону. Ця ініціатива від Мазовецького Інституту Культури у простий і приємний спосіб знайомить із різноманітністю регіональних народних костюмів.

- „У Варшаві”: www.wWarszawie.org.pl

„У Варшаві” – це група творців культури, художників, аніматорів, соціологів, чиєю метою є оновлення занедбаних місць у столиці через співпрацю з їх мешканцями. У основі діяльності групи лежить ідея свідомого, включеного, урівноваженого дизайну, а у своїх акціях члени організації хочуть доступитися до тих суспільних груп, серед яких ці ідеї до цього часу були невідомі. Іншим, дуже важливим елементом діяльності групи є культурницька освіта, що завжди розуміється у контексті суспільних потреб і культурної спадщини у досить широкому розумінні. На Інтернет-сторінці організації представлено багато цікавих художніх, суспільних і культурних проєктів, які реалізуються не лише у Варшаві, але також і в сусідніх місцевостях.

- **Мистецтво на колесах:** www.sztukanakolkach.pl

У ньому – **проєкт Народна Академія Спадщини:** www.ludowaakademia.pl

Ідеєю організації „Мистецтво на колесах” є створення такого привабливого місця у просторі пам’яток, відомих місцевій спільноті, від якого можна почати пригоду з мистецтвом. У такому просторі проводяться інтерактивні майстер-класи, які стосуються різних питань зі сфери іконографії, архітектури, художніх технік, стилю, сприйняття роботи, охорони культурної спадщини, а також активної промоції свого регіону. У свою чергу, проєкт „Народна Академія” відкриває перед дітьми різні прояви народної культури і показує, у який спосіб давні традиції чи мотиви наявні у сучасній культурі. На сторінці знаходиться закладка „Освітні матеріали” („Materiały edukacyjne”), які можна використати під час власних майстер-класів.

- **Грантова програма Помаранчева Академія („Akademia Orange”):**

www.akademiaorange.pl/projects/

На сторінці Помаранчевої Академії можна знайти багато проєктів, пов’язаних з акціями, що стосуються локальності, спадщини і традиції, згрупованих

у 12 тематичних категорій. Всі проекти поєднують культурницьку освіту з використанням новітніх технологій, які можуть стати інструментом для відкриття світу і подолання суспільних бар'єрів.

- **Мультиплатформа „Єврейська Варшава”:** www.warsze.polin.pl/pl/

„Єврейська Варшава” – це Інтернет-провідник, що показує польську столицю крізь призму її єврейських жителів. На сторінці можна здійснити прогулянку по неіснуючій Варшаві слідами Януша Корчака, відкрити долі дев'яти героїв і героїнь, які мали істотний вплив на суспільне і культурне життя міста, а також побачити, як виглядала Варшава перед війною, під час війни і по її закінченню. На сторінці також знаходяться освітні матеріали для наших вчителів. Проект є ініціативою Музею історії польських євреїв „Полін” (www.polin.pl), що є „передусім місцем зустрічі людей, які прагнуть краще зрозуміти минуле і сучасну єврейську культуру, хочуть стати обличчям до стереотипів і обмежити явища, які загрожують сучасному світові, такі як ксенофобія і націоналістичні упередження. У цьому сенсі це місце для всіх, що випромінює ідеї відкритості, толерантності та правди”.

Зразкові вправи, які впроваджуються Асоціацією „Етнографічна Майстерня”

1. КУЛЬТУРА – ЩО ЦЕ?

Тривалість: 40 хв.

Загальна мета:

- Ознайомлення учнів з широким розумінням культури

Конкретні цілі:

- Учасники поглиблюють свої знання щодо понять „культура” і „традиція”.
- Учасники перераховують різні прояви культури.
- Учасники знають, що культура – це не лише ті елементи, що існують у людській свідомості, але, передусім, ті, що залишаються поза нею, а також ілюструють цей поділ прикладами.
- Учасники випрацьовують у собі чутливість і толерантність на відмінні поведінкові коди у культурі.
- Учасники визначають культуру у складний і багатоаспектний спосіб.

Матеріали:

- Великий аркуш паперу
- Маленькі самоклеючі картки (post-it)
- Фломастери
- Комп'ютер
- Проектор слайдів
- Мультимедійна презентація (Додаток 1)
- Інструкція до презентації (Додаток 2).

Перебіг:

- Напиши на середині аркушу паперу (чи на таблиці) слово КУЛЬТУРА, роздай учасникам самоклеючі картки.
- Задай учням наступне питання і попроси, щоби записали відповіді на картках:
З чим у вас асоціюється слово культура?
- Попроси учнів, щоб вони приклеїли свої відповіді до аркушу паперу.
- Голосно прочитай відповіді учнів, групуючи разом подібні.
- Обговоріть тематичні блоки, що постали; зверни увагу на різноманітність асоціацій з поняттям культура.
- Зроби презентацію, що обговорює порівняння культури до айсбергу

Вказівки: Важливо, щоб ведучий представив найкращу дефініцію явища культури, підкреслюючи на скільки аспектів життя вона має вплив. Цей елемент вправи має бути розмовою, не лекцією. Варто задавати учасникам питання, наприклад, просити про розпізнання цього символу чи інтерпретації поведінки, а також, покликатися на те, що учасники раніше написали на картках. Важливим є заохочення учасників до зауваження власних реакцій на культурну відмінність і рефлексії над ними: чому якась інформація є для нас дотепною, чому щось дивує нас? Можна подавати власні приклади, заохочувати

учнів поділитися власним досвідом. Звернімо увагу на те, що цінності, значення і способи поведінки, характерні для нашої культури ми приймаємо як природні і очевидні, оцінюючи через це елементи інших культур як дивні, не природні чи не властиві. У такий спосіб легко створюються і розповсюджуються стереотипи – коли не розуміючи певної поведінки, визнаємо її як „дурнувагу”. Тому особливо важливим є слідкувати за тим, щоб приклади, які ми вибираємо, були не тільки кольоровими і веселими історіями, але і щоб ретельно обговорювалися з учасниками.

Додаток 1 – Презентація

etnograficzna.pl/wp-content/uploads/2016/04/zal.1_prezentacja.pdf

Додаток 2 – Інструкція до презентації

etnograficzna.pl/wp-content/uploads/2016/04/zal.2_instrukcja.pdf

2. ЗАПИШИ ІНТЕРВ'Ю З ЖИТЕЛЕМ ТВОГО МІСТА

Тривалість: 10–20 хвилин

Загальна мета:

- Знайомство зі специфікою етнографічного інтерв'ю.

Конкретні цілі:

- Учасники знають, як треба формулювати питання, щоб отримати глибоку відповідь.
- Учасники знають, хто такий етнограф.
- Учасники дізнаються про різні погляди на життя у Варшаві.
- Учасники помічають різницю у лексиці, який вживається особами різного віку.
- Учасники знають основні засади проведення етнографічного інтерв'ю.

Матеріали:

- Надруковані інструкції по одному комплекту для кожної групи з 4 – 5 осіб.

Порозмовляйте з кимось, хто живе у вашій околиці. Задайте йому чи їй питання, ким він чи вона є, що робить, з якого часу тут мешкає, чому любить цей район, що любить тут робити. На 1–2 сторінках аркушу А4 презентуйте мешканця району/міста. Можете проілюструвати працю фотографіями, малюнками чи прикрасити її в інший довільний спосіб.

Перебіг:

- Порозмовляй з учасниками про те, звідки можна взяти інформацію про це місце. Від кого? У який спосіб? Хто може збирати таку інформацію? Далі перейди до теми запису інтерв'ю. Що таке інтерв'ю, хто його записує, з ким, і т.п. Скажи, що інтерв'ю є основою праці етнографа, розкажи, ким є етнограф, поясни, з ким і з якою метою можна проводити етнографічне інтерв'ю. Представ питання, які етнограф може задавати під час інтерв'ю, розкажи про різницю між відкрити і закритими питаннями. Зробіть груповий „штурм мізків”. Про що можна запитати окремих осіб? Придумайте спільно

кілька питань. Зверни увагу на те, щоби переформулювати питання із закритих у відкриті й не підказувати оповідачам відповіді.

- Поділи учасників на групи по 4- 5 осіб. Роздай кожній із груп по інструкції. Завданням учнів є проведення інтерв'ю у місцевого жителя.
- Після взяття інтерв'ю учнями, підсумуй завдання. Дай можливість зробити доповіді всім учням, спитай, що для них було важке, що прийшло з легкістю. Запитай, що вони довідалися про свою місцевість. Що нового можуть розповісти про її історію, традиції, мешканців? Чи в різних інтерв'ю з'явилися різні спільні пункти, подібні відповіді, порівняння, ті самі місця? Поговори за хвилину з учнями про те, які можливості відкриває такий низовий погляд на історію і сучасність їх місцевості.

3. МАПА МОЄЇ МІСЦЕВОСТІ

Тривалість: 45–50 хвилин

Загальна мета:

- Переказування знання про район і його найближчі околиці
- Розкриття вартості місцевості і оцінювання її якостей.

Конкретні цілі:

- Учасники пізнають межі району і їх характерні риси.
- Учасники усвідомлюють собі, що пов'язує їх як мешканців цього району, а також які місця у їхній місцевості і найближчих околицях для них важливі.
- Учасники розвивають навички праці з мапою.

Матеріали:

- Великі аркуші паперу (плакати) з написами, наприклад: спорт, наука, гра і прогулянка, покупки, історичні місця (поєднання 4–5 різних категорій)
- Маркери
- Малі кольорові самоклеючі картки
- Схема мапи вашого району (з зазначеними найважливішими пунктами)
- Мапа місцевості (опціонально: з зазначеними межами вашого району)
- Великі аркуші паперу
- Малі наліпки у стількох кольорах, скільки наявно плакатів з категоріями, або ж така сама кількість різнокольорових фломастерів.

Перебіг:

- Порозвішуй в приміщенні великі плакати з назвами категорій
- Поділи учасників на стільки груп, скільки було підготовано категорій
- Кожна група підходить до одного плакату і випишує місця з найближчої околиці, які пов'язуються в учасників з цією категорією. Місця можуть повторюватися. Відміряй час – через хвилину групи переходять до наступного плакату (згідно із рухом годинникових стрілок)

- Після закінчення обговоріть разом, які місця були названі. Допишіть інші місця, які ви згадали.
- Покажи групі, у якому місці на мапі знаходиться ваш район і найближчі ділянки.
- На схемі мапи вашої ділянки зазначте, де знаходиться ваша школа, де мешкають учні. Зазначте також місця, які виписали учні. Пункти з конкретних категорій позначте іншим кольором малої наклейки або іншим фломастером. Можете підпорядкувати кожному пункту номер і у легенді описати, що знаходиться у цьому місці.

4. НАЗВИ ВУЛИЦЬ

Тривалість: 35 хвилин.

Загальна мета:

- Поглиблення знання на тему походження назв вулиць у районі.
- Побудова відчуття приналежності до місцевих справ.

Конкретні цілі:

- Учасники дізнаються про походження назв вулиць у їхній найближчій місцевості.
- Учасники стають свідомі того, що назви вулиць створюють елемент, який відрізняє їхню ділянку від інших.
- Учасники проявляють більше участі у справах свого району.

Матеріали:

- Картки А4 (по 1 для кожного учасника)
- Кулькові ручки

Перебіг:

- Запитай в учасників, чи вони знають, звідки беруться назви вулиць (від відомих особистостей, місць, історичних подій, об'єктів, згідно з прийнятим в місцевості кодом – наприклад, назви овочів, фруктів, музичних інструментів)
- Поділи учасників на 3 – 4 осібні групи, які мають виконати завдання на час: за 2 хвилини записати як найбільшу кількість назв вулиць з району (списки вулиць можна знайти на Інтернет-сторінках районних адміністрацій, а іноді там знаходиться етимологія їх назв). З плином окресленого часу ми підраховуємо результати, перевіряючи чи перераховані вулиці знаходяться у межах району.
- Працюючи в тих самих групах, учасники обирають одну з вулиць і у кількох реченнях пояснюють, звідки могла виникнути її назва і записують це.

- Кожна група представляє свою історію. Разом поміркуйте над тим, як могло бути насправді.
- Якщо ви займаєте підготовкою путівника, то можете долучити до нього видумані історії.

Варіант:

- Учасники пропонують свої пропозиції нової назви вулиці чи площі і мотивують цей вибір. Ціла група може проголосувати, яка з нових назв подобається їм найбільше.

5. СПРОЕКТУЙ ВЛАСНИЙ ПАРК

Тривалість: 45 хвилин.

Загальна мета:

- Поглиблення розуміння ролі, яку відіграє зелений простір у районі, а також в житті учасників.

Конкретні цілі:

- Учасники поглиблюють знання на тему зеленого простору у районі
- Учасники висловлюють більше зацікавлення та відчуття відповідальності за розвиток міського простору і його адаптацію під потреби мешканців.
- Учасники звертають увагу на сучасну ситуацію з зеленим простором (у тому числі, з його ліквідацією).

Матеріали:

- Картки з блоку (для кожного учня)
- Клей
- Ножиці
- Кольорові газети
- Кольорові олівці / кольорові маркери
- Великий аркуш паперу і маркери для записування ідей, що виникли під час мозкового штурму.

Перебіг:

- Запитай учнів, які є зелені місця у їхній околиці. Які з них вони люблять, а які ні? Чому? Як проводять там час? Що люблять там робити? Що інші люди роблять у парках? Як інакше можна проводити час? Чого люди ходять до парків?
- Порозмовляйте про те, чи останнім часом з'явився якийсь новий парк, сквер чи інше зелене місце, а, може, якесь зникло? Це були зміни на краще чи на гірше?

- Роздай учасникам пластичні матеріали і кольорові газети. Учасники (кожний індивідуально чи у парах) мають приготувати колаж на тему: „Проект найкращого парку в місцевості”.
- Охочі представляють свою працю.
- Складіть всі праці разом – і якщо готуєте путівник, то можете їх до нього долучити.

Варіант:

- Можеш запропонувати учням спроектувати не цілий парк, а якийсь один його елемент.

6. МОЄ УЛЮБЛЕНЕ МІСЦЕ

Тривалість: 35 хвилин.

Загальна мета:

- Поглиблення зв'язку учнів з їхнім районом і місцевістю.
- Конкретні цілі:
- Учасники можуть описати і намалювати свої улюблені місця.
- Учасники вчаться обґрунтовувати свої рішення.

Матеріали:

- Картки А4 (для кожного учня)
- Крейда
- Фломастери
- Мапа місцевості, якщо потрібно

Перебіг:

- Попроси учасників, щоб вони пригадали, якими є їхні улюблені місця в околиці (парк, магазин, подвір'я, майданчик для ігор, церква...). Учні розбиваються на пари, розповідають один одному про вибрані місця і відповідають на питання, чому вважають, що ті місця цікаві.
- Далі учасники мають підготувати мапи для путівника по місцевості, у якій знаходяться улюблені місця кожного з учасників. На мапі має відбитися інформація, що там є цікавого і чому, що можна там робити, ілюстрації місця, цікавинки про нього. Зверни увагу на те, щоб учасники ілюстрували свої карти, щоб були залучені у їх прикрашення. Вибрані учасниками місця можна зазначити на мапі міста / місцевості, або викласти на підлозі у формі „мапи наших улюблених місць”, розташовуючи їх, наприклад, з прив'язкою до школи.

Поради:

- Пам'ятай, що всі пропозиції добрі. Дай учасникам можливість поділитися навіть найбільш шаленими ідеями.

7. БІНГО „МІСТО БАГАТЬОХ КУЛЬТУР”

Тривалість: близько 15 хвилин.

Загальна мета:

- Освоєння нової навчальної ситуації.
- Інтеграція групи.

Конкретні цілі:

- Учасники усвідомлюють, як часто у щоденному житті контактують з культурною різноманітністю.
- Учасники розуміють, що мультикультурність присутня у різних сферах життя.

Матеріали:

- Друк Картки до гри в „Бінго!” (Додаток 1) у кількості, що відповідає кількості учасників занять;
- Маркери.

Перебіг:

- Попроси групу, щоб вона утворила коло, сидячи.
- Розкажи про умови гри: За хвилину кожний із вас отримає картку для гри, що складається з 16 полів. Важливим завданням є знаходження серед інших учасників особи, яка відповідає критеріям, що представлені у цьому полі з подальшим написанням її імені у місці, позначеному крапками. Ту ж саму особу можна вписати максимально у два поля (не можна вписувати себе). Гру відкриває особа, яка першою заповнить цілу картку і крикне: „Бінго!”
- Роздай всім учасникам маркери, а також картки для гри.
- Продовжуй гру до моменту, поки всім вдасться заповнити більшість або всі поля. По закінченню гри попроси групу, щоб вона знову утворила коло, сидячи.
- Запитай учасників, яке з полів вони визнають за найпростіше, а яке за найбільш важке для заповнення. Зверни увагу, що деякі культурні

явища, запозичені з інших культур – такі, як, наприклад, кухня чи спорт – легше засвоюються і стають частиною щоденного життя, у той час як інші – як, наприклад, звичаї чи поведінка – вимагають більшої уваги, щоб їх пізнати. Під час розмови треба впевнитися, що група розуміє всі поняття, вживані у грі.

- У підсумку зверни увагу на те, як багато елементів мультикультурності присутні у щоденному житті, а також на те, що ці елементи проникають у різні сфери життя. Насамкінець привітай всіх учасників гри.

Поради:

- Заохоть учасників до активного пошуку відповідних осіб, щоб уникнути ситуації, у якій кожна особа сама у тиші заповнює власну Картку для гри.
- Гру можна скоротити, визнаючи за її кінець заповнення, наприклад, дві чи три довільні лінії.

Додаток 1 – БІНГО! – Картка для гри

Знайди когось, хто:

Знає, чим відрізняється православний хрест від римо-католицького	Ходить на карате	Любить їсти піццу	Знає когось, хто народився в Азії
Грає на бубнах	Бачив будь-який напис у незнайомій абетці	Складав орігамі	Був у етнографічному музеї
Одного разу їв паличками	Знає, що таке мечеть	Може показати Грузію на мапі	Був на фольклорному фестивалі
Може представитися іноземною мовою	Танцював сальсу чи самбу	Знає походження назви своєї місцевості	Їв кебаб чи фалафель

далі – впиши його ім'я у відповідне поле.

Коли заповниш всі поля, крикни: „БІНГО!”

8. ЩО МИ МОЖЕМО ДІЗНАТИСЯ ЗІ СТАРИХ ФОТОГРАФІЙ?

Тривалість: 20–30 хвилин

Загальна мета:

- Тренування здатності формулювання відкритих питань:

Конкретні цілі:

- Знайомство зі специфікою праці етнографа – здатність задавати питання.
- Стимулювання креативності і творчого мислення.
- Презентація на тему як можна використати старі фотографії.

Матеріали:

- надруковані старі фотографії (кілька десятків)

Перебіг:

- Готуємо вибірку великої кількості старих фотографій, на якій бачимо різних осіб у ситуаціях як з щоденного життя, так і з часів святкування і особливих випадків. Ділимо учнів на 3 – 4 групи, і кожна група обирає 2 фотографії. Ми просимо їх, щоб вони уявили собі, що справді можуть розмовляти з постатями з фотографій і задавати їм якомога більше питань. Хай діти подумують над тим, чого вони могли або хотіли від цих постатей довідатися. Потім учні можуть обмінятися фотографіями і поширити між собою низку питань до кожної з них. Метою вправи є показати, що нам може дати праця з фотографіями, а також наука ставити відкрити питання. Останні відкривають перед нами якомога більше інформації, а також розвивають креативне мислення. Насамкінець можна запитати, з ким учні хотіли б поговорити (це може бути особа, якої вже не має) і чого довідатися у контексті історії, спадщини чи традиції своєї місцевості.

Безкоштовну, електронну версію цієї публікації
ви можете знайти на нашому сайті:
etnograficzna.pl/projekty/poszukiwacze-lokalnych-tradycji

НАШІ АДРЕСИ:

Stowarzyszenie „Pracownia Etnograficzna”
im. Witolda Dynowskiego
ul. Warecka 4/6
00-040 Warszawa
pracownia@etnograficzna.pl
etnograficzna.pl

Молодіжна Фундація Європейських Ініціатив
вул. Івана Мазепи, 139, оф.119
10029, Україна, Житомир
bytruk@ukr.net

Przemiany w regionie

Stowarzyszenie
Pracownia Etnograficzna

